

Európska únia
Európsky fond regionálneho rozvoja

Agentúra
Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu SR
pre štrukturálne fondy EÚ

*„Podporujeme výskumné aktivity na Slovensku.
Projekt je spolufinancovaný zo zdrojov EÚ“*

Operačný program
VÝSKUM a VÝVOJ

Publikácia je vydaná ako periodikum v rámci
„Centra excelentnosti sociohistorického
a kultúrohistorického výskumu“

ANNALES HISTORICI PRESOVIENSIS

Inštitút histórie

Filozofická fakulta Prešovskej univerzity
Ul. 17 novembra 1
080 78 Prešov

ahp@unipo.sk

http://www.unipo.sk/filozoficka-fakulta/veda/AHP

Redakčný kruh:

Patrik Derfiňák (Prešov)
Ľubica Harbuľová (Prešov)
Roman Holec (Bratislava)
Peter Kónya (Prešov)
László Koszta (Szeged)
Albert Kotowski (Bonn)
Eva Kowalská (Bratislava)
Rastislav Koziak (Banská Bystrica)
Igor Lichtej (Užhorod)
Marie Marečková (Brno)
Slavomír Michálek (Bratislava)
Klára Papp (Debrecen)
László Pószán (Debrecen)
Karl W. Schwarz (Wien)
Wacław Wierzbieniec (Rzeszów)

Redakčná rada:

Jozef Baďurík, Milan Belej, Imrich Belejanič, Miloslava Bodnárová, Miroslav Daniš, Patrik Derfiňák (predseda), Ľubica Harbuľová, Martin Javor, Nadežda Jurčišinová, Peter Kónya, Peter Šturák, Peter Švorc, Marián Vizdal

Redakcia:

Patrik Derfiňák (zodpovedný redaktor), Luciána Hoptová, Lucia Šteflová, Štefánia Kováčová

Za obsah príspevkov zodpovedajú jednotliví autori.

© Inštitút histórie, Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2015.

ISSN 1336-7528

Evidenčné č. MK SR: EV 4274/11

OBSAH

Štúdie

Péter Zoltán Bagi

Pozadie angažovanosti bavorského kurfirstva vo vojenskom
ťažení v roku 1685 7

Peter Kónya

Protihabsburské povstania v roku 1670 – 1711 v historiografii 21

Marcela Domenová

K torzu knižnice Zamoyských zo Starej Ľubovne
(sonda do archívneho fondu v MV SR, ŠA Levoča) 46

Luciána Hoptová

Vnútropolitická situácia v Bielorusku v roku 1917
a vyhlásenie Bieloruskej národnej republiky 60

Štefánia Kováčová

Vyhlásenie Ukrajinskej národnej republiky a činnosť
Ústrednej rady Ukrajiny v období november 1917 – apríl 1918 76

Ľubica Harbuľová

Konstantin Čcheidze – životný príbeh gruzínskeho
emigranta v Československu 92

Materiály

István Draskóczy

Vybrané technicko-historické otázky stredovekej ťažby soli
v Uhorsku „cum fodina seu puteo salis“ 103

Kronika, Recenzie, Glosy 115

POZADIE ANGAŽOVANOSTI BAVORSKÉHO KURFIRSTVA VO VOJENSKOM ŤAŽENÍ V ROKU 1685

Bagi Zoltán Péter

BAGI, Zoltán, Peter. The Background of Bavarian Prince Electory Involvement in Military Campaign in 1685 In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2015, vol. 15, no. 2, p. 7-20.

The author of the paper observes struggles between Christian and Ottoman army troops in the space of the Kingdom of Hungary, in besiegements of fortresses, towns and in battles, with the emphasis on participating Bavarian military troops. Their military as well as political, organizational and financial involvement is analysed against a background of running battles as well as diplomatic negotiations. Bavarian military forces fighting in the Kingdom of Hungary played the important role in preventive protection of Bavaria, but the further progress especially of Ottoman military units could not be underestimated. The interest of the Habsburgs in alliance with Bavaria represented the important part of their more extensive political and influence of power interests within Europe.

Key words: history, 17th century, Bavaria, Kingdom of Hungary, army.

Po neúspešnom obliehaní Budína v roku 1684 sa Dvorská vojenská rada na základe návrhu Karola Lotrinského rozhodla, že v nasledujúcom roku neuskutoční ďalší pokus o znovuzískanie najdôležitejších hradov osmanského panstva v Uhorsku, ale zaútočí na Nové Zámky, ktoré sa nachádzali v predpolí osmanského panstva a disponovali z hľadiska jeho obrany strategickým významom.¹ Takmer polovicu zhromaždeného spojeneckého kresťanského vojska, približne 32 500 vojakov, postavili do boja a vyslali do Uhorska ríšske stavy, spojenci cisára Leopolda I. Medzi nimi nachádzame aj vyše 7 000 vojakov,² ktorí boli postavení a do dejiska bojov vedení bavorským kurfirstom Maximiliánom Emanuelom II. (1679 – 1726).³

¹ ZIMMERMANN, W. *Prinz Eugen von Savoyen und sein Zeitalter nach der vorzüglichsten Quellen, besonders nach des Prinzen hinterlassenen politischen Schriften. Band I.* a Stuttgart, 1837. s. 49.; SUGÁR, I. *Lehanyatlik a török félhold.* Budapest, 1983. s. 66 – 67.; VARGA, J. J. *A fogyó félhold árnyékában.* Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 81.

² ORLOP, N. *Alle Herrscher Bayerns.* München, 2006. s. 383 – 388.

³ Bavorský kontingent pozostávajúci z piatich peších, troch pancierových a dvoch dragúnskych plukov, ďalej z jednej roty granátnikov a jazdeckej telesnej stráže predstavoval na papieri 8 200 osôb. STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band.* München, 1904. s. 196. K počtu 8 000 vid'. RÖDER VON DIERSBURG, P. *Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken. I. Band.* Karlsruhe, 1839. s. 126.; BRAUBACH,

Títo vojaci sa zúčastnili na obliehaní Nových Zámkov (11. júla – 19. augusta 1685) a Košíc (17. – 21. októbra 1685), a tiež boli účastníkmi aj bitky pri meste Tát (16. augusta 1685).⁴ V príspevku by som chcel predstaviť, aké diplomatické, vojensko-organizačné a finančné podmienky mala angažovanosť bavorských plukov v prvom období vojny (1683 – 1685), ktorú viedla habsburská monarchia proti Osmanskej ríši.

Diplomatické pozadie účasti bavorských jednotiek

To, že bavorský kurfirst bol aktívnym účastníkom oslobodzovacej vojny po boku cisára, uhorského a českého kráľa Leopolda I. vôbec nemôžeme považovať za samozrejmu a evidentnú záležitosť. Uhorské kráľovstvo sa nachádzalo mimo hraníc Svätej rímskej ríše nemeckého národa, preto viacerí z ríšskych stavov, najmä tí, ktorí žili v oblasti Rýna, sa domnievali, že uhorské záležitosti sa bezprostredne netýkajú ríše, preto nie sú povinní poskytnúť pomoc. V najbližšom susedstve dedičných provincií, čiže aj v Bavorsku však správy o ďalšom postupe Osmanskej ríše na západ vyvolali veľký rozruch. Veď v takom prípade, keby sa Uhorské kráľovstvo ako celok dostalo pod osmanské panstvo, a to by sa prípadne rozšírilo aj na rakúske územia, aj oni by sa dostali do bezprostredne ohrozenej situácie. Bavorský

M. Prinz Eugen von Savoyen. Band I. Wien, 1963. s. 122.; HÜTTL, L. Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726. München, 1976. s. 149.

⁴ Österreichisches Staatsarchiv (ďalej ÖStA) KA AFA 1685-8-6; ÖStA KA AFA 1685-8-7; ÖStA KA AFA 1685-8-9a; ÖStA KA AFA 1685-8-17a; ÖStA KA AFA 1685-8-20; ÖStA KA AFA 1685-8-21; *Diarium oder kurze Beschreibung, was täglich bey Belagerung der Vestung Neuhausl...* Wien, 1685.; *Theatrum Europaeum, oder ausführliche und warhafftige Beschreibung aller und jeder denckwürdiger Geschichten, so sich hin und wieder in der Welt, fürnehmlich aber in Europa und Teutschlanden, sowohl im Religion- als Prophan-Wesen, vom Jahr Christi ... biß auff das Jahr ... exclus. ... sich zugetragen. Zwölffter Theil Frankfurt am Main, 1691. s. 797 – 834; ZIMMERMANN, W. Prinz Eugen von Savoyen und sein Zeitalter nach der vorzüglichsten Quellen, besonders nach des Prinzen hinterlassenen politischen Schriften. Band I. Stuttgart, 1837. s. 49 – 55.; RÖDER VON DIERSBURG, P. Des Markgrafen Ludwig Wilhelm von Baden Feldzüge wider die Türken. I. Band. Karlsruhe, 1839. s. 126 – 156.; HAMMER-PURGSTAHL von, J. Geschichte des Osmanischen Reichs. Dritter Band. Pest, 1840. s. 775.; KLOPP, O. Das Jahr 1683 und der folgende große Türkenkrieg bis zum Frieden von Carlowitz 1699. Graz, 1882. s. 395.; STAUDINGER, K. Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band. München, 1904. s. 193 – 206.; BÁNLAKY (BREIT), J. A magyar nemzet hadtörténelme. Magyarország felszabadítása a török uralom alól 1683 – 1699. 17. kötet. Budapest, 1941. s. 121 – 122.; BRAUBACH, M. Prinz Eugen von Savoyen. Band I. Wien, 1963. s. 122 – 123.; HÜTTL, L. Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726. München, 1976. s. 149.; SUGÁR, I. Lehanyatlak a török félhold. Budapest, 1983. s. 66 – 78.; VARGA, J. J. A fogvó félhold árnyékában. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 82 – 85.; KÓNIA, P. A Thököly-felkelés erődje: Eperjes. Eperjes sz. kir. város katonai szerepe a Thököly felkelésben. In *Az „üstökös kegyelme”. Késmárki Thököly Imre (1657 – 1705)*. Gebei Sándor. Hajdúszoboszló, 2010, s. 177 – 190.*

kurfirst Ferdinand Maria (1651 – 1679),⁵ preto v rokoch 1661 až 1664 vysielal pomocné vojská proti Osmanom na uhorské bojové pole.⁶

Ríšska politika však obrátila viedenský a mníchovský dvor proti sebe. Cisár Leopold I. totiž chcel zjednotiť panovníkov v rámci Svätej rímskej ríše nemeckého národa, aby zabránil ďalšiemu francúzskemu postupu, kým Ferdinand Maria chcel udržať stranou ríšu a svoju krajinu od habsbursko-bourbonského sporu, ozbrojeného konfliktu. Okrem toho sa bavorský kurfirst cítil zvieraný habsburskou dynastiou aj z geopolitického hľadiska, keďže Bavorsko bolo z troch strán obklopené územia-
mi, ktoré boli spravované bezprostredne cisárom. Aj susedské juhonemecké ríšske mestá a niekoľko kniežatstiev si udržiavalo s viedenským dvorom úzke kontakty.

Ferdinand Maria a jeho kancelár, Caspar Schmid sa pokúsili prostredníctvom nadviazania kontaktov s Ľudovítom XIV. prelomiť habsburské sféry vplyvu okolo Bavorska, keďže sa domnievali, že Francúzske kráľovstvo, ležiace geograficky ďalej, bude predstavovať menšie nebezpečenstvo, ako susedné Rakúsko. V súlade s touto snahou mníchovský dvor podpísal s parížskym dvorom dohodu o priateľstve a neutralite. Bavorsko zostalo počas celého trvania vojny medzi Francúzskom a Nizozemskom neutrálne. Výmenou za finančnú podporu od Ľudovíta XIV. neustále súrilo podpísanie mieru, a takmer ako jediné odmietlo cisárov návrh ohľadom spoločnej ríšskej politiky a spoločného vystúpenia.⁷

To, že Bavorsko na začiatku 80. rokov 17. storočia vstúpilo do spojeneckého zväzku s Habsburgovcami, bolo výsledkom súčasného vplyvu troch veľmi dôležitých udalostí. 26. júla 1678 sa narodil Leopoldov prvý syn, neskorší Jozef I. Tým pádom plán Ferdinanda Maria, že pomocou Francúzskeho kráľovstva, ako regentský dedič najstaršej pramatky, sa zmocní rakúskych provincií stroskotal.⁸

Onedlho potom, ako sa ambiciózny plán stal bezpredmetným, 26. mája 1679 kurfirst zomrel. Za jeho najstaršieho, vtedy ešte neploletého, syna prevzal správu krajiny ako regent (*Administrator*) brat zosnulého, knieža Maximilián Filip von Leuchtenberg. Regent, aj napriek tomu, že sa oženil s francúzskou ženou, nikdy nepodporoval profrancúzsku politiku svojho brata, zostal verným prívržencom cisára.

⁵ ORLOP, N. *Alle Herrscher Bayerns*. München, 2006. s. 379 – 382.

⁶ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. I. Band*. München, 1901. s. 489 – 552.; HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 127.

⁷ HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 127 – 128.; PAPP, I. *A Napkirály*. Budapest, 1989. s. 164 – 169.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök*. Budapest, 2010. s. 375.

⁸ HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 128 – 129.

Počas niekoľkých mesiacov panovania síce nedokázal zabrániť svadbe bavorskej princeznej Kristíny Anny Márie s francúzskym dauphinom, avšak odmietol obnovenie práve končiacieho bavorsko-francúzskeho spojenectva a úspešne zabránil svadbe Maximiliána Emanuela s francúzskou princeznou.⁹

Najväčší impulz k politickému obratu mníchovského dvora poskytla francúzska zahraničná politika. Ľudovít XIV., nespokojný s výsledkami nijmegenského mieru zmenil kvôli prázdnej štátnej kase stratégiu a namiesto nákladných vojen začal s „mierovým získavaním území“. Od roku 1679 boli zriadené reuniové komory s úlohou, aby o územiach potrebných k vybudovaniu pevnostného systému, ktorý mal chrániť východné hranice krajiny, dokázali, že právne sú súčasťou Francúzskeho kráľovstva. To vyvolalo veľké pobúrenie v kruhu stavov Svätej rímskej ríše nemeckého národa a nebolo tomu inak ani na mníchovskom dvore, keďže pôsobnosť komôr sa dotýkala aj blízkych území vo Falcku.¹⁰ Nie je prekvapujúce, že z rozhodujúcej elity kurfirstva sa do prevahy dostali tí, ktorí podnecovali zmierenie s cisárom a rozchod s francúzskym panovníkom, keďže zákonného ochrancu „nemeckého Libertät“ už videli v Leopoldovi I. Aj samotný Maximilián Emanuel, ktorý prevzal moc vo veku 18 rokov, teda 11. júla 1680, rozmyšľal podobne. Medzi Mníchovom a Viedňou sa začali spoločné rokovania za účelom urovnania spoločných záležitostí s vylúčením kancelára Caspara Schmida, ktorý bol reprezentantom profrancúzskeho kurzu. Vyvrcholením týchto rokovaní bola návšteva Leopolda I. v Altöttingene v marci 1681. Cisár spoločne s manželkou a časťou dvora navštívil pútnické miesto Márie v Bavorsku, aby tam osobne prerokoval vývoj medzinárodnej situácie s Maximiliánom Emanuelom II. Pri tejto príležitosti podaroval Leopold I. kurfirstovi meč obložený diamantmi a ten mu vzápätí zložil sľub, že meč bude používať v službách panovníka a ríše.¹¹

K uzavretiu obranného spojenectva medzi Viedňou a Mníchovom nakoniec došlo kvôli strachu z expanzívnych snažení Osmanskej ríše 26. januára 1683. Bilaterálna zmluva bola dohodou, uzavretou na obdobie piatich rokov, v zmysle ktorej sa kurfirst ako „ozbrojený stav“¹² zaviazal, že v prípade francúzskeho útoku na cisára a ríšu vyšle pomocné oddiely na podporu Leopolda I. Na druhej strane keby vojnu začala Osmanská ríša, mal Maximilián Emanuel II. tiež postaviť vojsko vtedy, keď nehrozí útok zo strany Francúzska. Výmenou za to sa cisár zaviazal, že vyšle 15 000 vojakov do Tirolska a do Predného Rakúska (okolie Freiburgu), aby Francúzov držali v šachu. Mníchovský dvor okrem toho chcel aj ďalšie garancie, preto do zálohu dostal Neuburg pri rieke Inn, markgrófstvo Burgau a colný úrad v Tarvisi. Zmluva však nebola uzatvorená iba medzi habsburskou monarchiou a Bavorskom, ale členský podiel v nej mal aj Bavorský ríšsky obvod.¹³

V nasledujúcom roku 1684 dorazili bavorské jednotky k útoku na Budín oneskorene preto, lebo mníchovský dvor sa obával vypuknutia vojny medzi ríšou a francúzskym panovníkom. V máji zhromaždil vojsko v počte 13 000 vojakov pri Haltenbergu. Kurfirst, obávajúc sa vypuknutia vojny na dvoch frontoch, dovtedy neodišiel do uhorského dejiska bojov, kým na základe status quo nevzniklo prímerie na západných hraniciach Svätej rímskej ríše nemeckého národa. Do tábora pod Budínom dorazil s jazdeckou gardou osobnej stráže 9. septembra 1684, kým jeho pluky a vojaci švábskeho obvodu prišli až v polovici mesiaca.¹⁴

Po neúspešnom obliehaní Budína odcestoval bavorský kurfirst do Viedne, kde chcel spojenectvo s cisárom viac posilniť. Pre Leopolda I. bolo aj z politických, aj z vojenských dôvodov dôležité, aby si pripútal Maximiliána Emanuela II. k sebe, zabrániac tomu, aby sa Bavorsko prípadne mohlo vrátiť k profrancúzskej politike,

J. J. Válaszúton. *Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben*. Budapest, 2007. s. 72.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök*. Budapest, 2010. s. 376.

¹² FESTER, R. *Die armierte Stande und die Reichskriegsverfassung (1681 – 1697)*. Frankfurt am Main, 1886.

¹³ HÜTTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726*. München, 1976. s. 105 – 107.; HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 130 – 131.; HÜTTTL, L. A török elleni háborúk a Német-római Birodalom szemszögéből. In *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján*. Szita László. Pécs, 1993. s. 57.; ORLOP, N. *Alle Herrscher Bayerns*. München, 2006. s. 385.; VARGA, J. J. *A fogó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 36.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben*. Budapest, 2007. s. 72 – 73.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök*. Budapest, 2010. s. 376 – 377.

¹⁴ SUGÁR, I. *Lehanyatlak a török félhold*. Budapest, 1983. s. 55.; VARGA, J. J. *A fogó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 78.; HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 133.

⁹ HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 129.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben*. Budapest, 2007. s. 72.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök*. Budapest, 2010. s. 376.

¹⁰ VARGA, J. J. *A fogó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 188.; BÉRENGER, J. A visszacsatoló kamarák politikája és ennek következményei. In *Bécs 1683. évi török ostroma és Magyarország*. Benda Kálmán – R. Várkonyi Ágnes. Budapest, 1988. s. 95 – 109.; HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 129.; PAPP, I. *A Napkirály*. Budapest, 1989. s. 170 – 172.; MAJOROS, F. – RILL, B. *Bayern und die Magyaren*. Regensburg, 1991. s. 131.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben*. Budapest, 2007. s. 49 – 51.

¹¹ HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 129 – 130.; JUNKELMANN, M. *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr*. München, 2000. s. 48.; VARGA, J. J. *A fogó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 35 – 36.; VARGA,

čo by spôsobilo viedenskému dvoru obrovskú stratu. Preto cisár súhlasil so sobášom svojej dcéry Márie Antónie Terézie s mladým kurfirstom, s tou podmienkou, že sa zrieknu španielskeho dedičstva. Mária Antónia Terézia, pochádzajúca z prvého manželstva Leopolda I., bola totiž neterou bezdetného španielskeho kráľa Karola II. Keďže pri sobáši cisára a infantky Margaréty Terézie nevznikla zmluva o tom, že sa zrieknu španielskeho dedičstva, tak si budúci manžel Márie Antónie Terézie v mene manželky a ich potomkov mohol nárokovať na časť španielskej svetovej ríše alebo na celú ríšu. Maximilián Emanuel II. a jeho budúca manželka sa napokon oficiálne zriekli španielskeho dedičstva v prospech mužských potomkov habsburskej dynastie. Tak bolo 15. júla 1685 uzavreté manželstvo s obvyklou pompou, ale bez „prehnaných výdavkov“.¹⁵

Môžeme teda skonštatovať, že obávajúc sa súčasnej expanzie Osmanskej ríše a Francúzskeho kráľovstva mníchovský dvor upravil vzťahy s cisárom a Maximilián Emanuel II. sa stal jednou z hlavných opôr habsburskej monarchie v prvej etape oslobodzovacej vojny. Vzdanie sa dovtedajšej profrancúzskej politiky kurfirstva naznačovalo zatlačenie kancelára Caspara Schmida do úzadia, obranné spojenectvo uzavreté 26. januára 1683 a tiež získanie ruky Márie Antónie Terézie. Ďalej budem skúmať to, aké vojenské opatrenia boli vykonané v súvislosti so zmenami diplomatickej orientácie kurfirstva.

Maximilián Emanuel II. a bavorská vojenská štruktúra

Mladý kurfirst dal svoje víťazstvá vo vojne proti Osmanskej ríši zvečniť na maľbách v sále Viktórie v kaštieli Schleissheim, nachádzajúceho sa neďaleko Mnichova. Nad obrazom, zvečňujúcim obsadenie Nových Zámkov, sa nachádza nasledovná báseň v latinskom jazyku: „*Ani nežná nevesta, ani tisíc nebezpečenstiev Ťa nezadrží, keď Boh vojny kývne smerom k Tebe vavrínom.*“¹⁶ Pre získanie vojenskej slávy, po ktorej kurfirst túžil, sa on sám musel postarať o postavenie kvalitného vojska. Jeho otec, Ferdinand Maria prijal a prepúšťal pluky alebo roty v závislosti od aktuálnej zahraničnopolitickej situácie. V roku 1657 zverboval 37 kompánií (takmer 6 000 vojakov), o tri roky neskôr (v roku 1660) ich počet zredukoval na 5. Zostávajúce vojsko bolo v roku 1661 zväčšené kvôli vojne, ktorá vypukla v Uhorskom kráľovstve. Tým chcel poskytnúť pomoc Leopoldovi I., avšak už o rok ne-

skôr väčšinu vojakov prepustil. V roku 1667 opäť zvýšil počet svojich vojakov, ale v roku 1669 opäť dal vykonať redukciu armády.¹⁷ V zmysle už spomenutej francúzsko-bavorskej zmluvy z roku 1670 Paríž poskytol bavorskému kurfirstovi výraznú finančnú podporu. Kurfirst pomocou týchto finančných zdrojov zvýšil počet vojakov svojho vojska bez toho, že by sa zapojil do francúzsko-nizozemskej vojny na jednej, resp. na druhej strane.¹⁸ Ferdinand Maria držal v službe počas obdobia vojnovnej neutrality celkom 91 rôt vojakov, ktorí boli vycvičení podľa francúzskeho vzoru. Keďže kurfirst zomrel počas mierových rokovaní v Nijmegene, úloha redukovania počtu vojakov na 35 kompánií zostala jeho nástupcovi, regentovi.¹⁹

Môžeme skonštatovať, že v predvečer oslobodzovacej vojny bolo už k dispozícii jadro stáleho bavorského vojska, ktoré sa stalo významnou vojenskou silou po opatreniach Maximiliána Emanuela II., ktoré vykonal na základe návrhov generálporučika baróna Hannibala von Degenfelda (1648 – 12. október 1691).²⁰ 2. januára 1682 dostal generálporučík rozkaz, aby naverboval novú rotu, ktorá sa stala prvou, plukovníkovou rotou (*Leibkompagnie*) neskoršieho Degenfeldovho pešieho pluku. Verbovanie budúcich vojakov sa začalo 27. januára v Mníchove a okolí a pokračovalo v rýchlom tempe.²¹ Kurfirst dal príkaz na postavenie ďalších jednotiek, v dôsledku čoho bolo naverbovaných 23 peších, 15 pancierových a 1 dragúnska rota, takto sa počet bavorského vojska takmer zdvojnásobil (45 peších, 25 pancierových a 4 dragúnske roty). Toto vojsko bolo podľa nariadenia Maximiliána Emanuela II. z 29. júna 1682 zorganizované do plukov. Podľa návrhov Degenfelda bolo vytvorených 7 peších plukov (Berlo de Coquier, Puech, Degenfeld, Montfort, Perouse, Steinau, jeden pluk bez majiteľa), pričom každý jeden mal byť zostavený

¹⁵ Theatrum Europaeum 1691. s. 800.; HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726*. München, 1976. s. 132 – 145.; HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 133 – 138.; MAJOROS, F. – RILL, B. *Bayern und die Magyaren*. Regensburg, 1991. s. 130.; JUNKELMANN, M. *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr*. München, 2000. s. 48.; ORLOP, N. *Alle Herrscher Bayerns*. München, 2006. s. 384. – Dôsledkami tohto manželstva pre svetové dejiny sa v rámci tejto práce nechcem zaoberať.

¹⁶ Riadky odkazujú na to, že Maximilián Emanuel II. sa po svadbe s Máriou Antóniou Teréziou takmer okamžite ponáhlal do dejiska bojov v Uhorsku. VARGA, J. J. *A fegyő felbald árnvákáhan*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 176.

¹⁷ PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1*. Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 222.

¹⁸ PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1*. Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 222.; HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 128.

¹⁹ PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1*. Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 222.

²⁰ Degenfeld, pochádzajúci zo švábskej šľachtickej rodiny, bol vo viacerých armádach. Bojoval v benátskych službách proti Osmanskej ríši na Kréte, avšak do bavorskej služby prestúpil zo zväzku dánskej armády. *Allgemeine Deutsche Biographie. Band 5*. 1877. s. 23 – 26.; HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726*. München, 1976. s. 109.

²¹ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band*. München, 1904. s. 24 – 25.

zo šiestich rôť v počte 200 vojakov a 4 pancierových plukov (Haraucourt, Bärts, Beauvau, Schütz), pričom každý jeden mal byť zostavený zo šiestich rôť v počte 100 vojakov. Vtedy ešte dragúni neboli organizovaní do pluku, vytvorené boli dve švadróny pozostávajúce z dvoch rôť. Z týchto jednotiek boli pri obliehaní Nových Zámkov prítomné pešie pluky osobnej stráže, Steinau, Rummel, Preysing a La Rosa, ďalej pluky Arco, (Neu-) Latour a Salburg²² a tiež aj medzitým vytvorené dragúnske pluky Arco a Sohler.²³ K obsadeniu Košíc poskytol kurfirst maršalovi Aeneasovi Silviovi Caprarovi pluky Steinau, Rummel a Preysing.²⁴

Táto stála armáda umožnila, aby Maximilián Emanuel II. podpísal s cisárom bilaterálnu zmluvu. Je potrebné poznamenať, že kurfirst zastával funkciu *Obrist*, čiže najvyšší veliteľ nielen pre vojsko vlastnej krajiny, ale aj pre vojakov z Bavorského ríšskeho obvodu.²⁵ K už dávno súrenej reforme ríšskeho zákona pre obranné sily ratifikoval cisár Leopold I. v rokoch 1681 a 1682 šesť ríšskych expertíz, ktoré do roku 1806 zabezpečili právny základ pre vojenské armády, ktorá mala pozostávať z 10 000 jazdcov, 2 000 dragúnov a 28 000 peších vojakov. Tento počet mal byť zverbovaný na základe 180. paragrafu ríšskeho nariadenia z roku 1654 z 10 obvodov. Bavorský ríšsky obvod mal v zmysle repartície postaviť 550 jazdcov a 1 968 peších vojakov.²⁶

Financovanie armády a jej vybavenie odevom a zbraňami bolo potrebné vyriešiť z centrálnej ríšskej vojenskej pokladnice, ktorej pomáhali aj decentralizované obvodné vojenské pokladnice. V ríšskom vojenskom základnom zákone zostalo viacero otázok nezodpovedaných, keďže v nich stavy a cisár nedosiahli dohodu. Takými otázkami bola vojenská disciplína, disponovanie vojenskými pokladnicami alebo otázka prijatia ríšskeho zboru generálov do služby. Celkovo ešte neboli pripravené základné predpoklady k zriadeniu stálej ríšskej armády, keďže toto vojsko bolo určené iba na to, aby slúžiac po určitú dobu vykonávalo určité úlohy. V skutočnosti kniežatá disponujúce väčšou politickou váhou využili túto reformu na rozšírenie svojej moci nad menšie ríšske stavy. Bavorský ríšsky obvod v roku 1683 vyslal pod vedením Maximiliána Emanuela II. kontingent, pozostávajúci pri-

bližne z 500 jazdcov a 1 000 pešiakov,²⁷ avšak ten do vojenských operácií o dva roky neskôr bezprostredne nezasiahol. Na jednej strane sa vykúpili zaplatením finančnej čiastky, na druhej strane zas na území ríšskeho obvodu bol vykonávaný nábor do armády bavorského kurfirsta, aby boli nahradené straty v jeho plukoch.

Hovoriac o zorganizovaní stálej bavorskej armády samozrejme musíme mať na zreteli aj vojenské schopnosti Maximiliána Emanuela II. Jeho otec v roku 1668 vymenoval za dvornajstra a zároveň vychovávateľa svojho sotva sedemročného syna skúseného vojaka, Henricha Marquis von Beauveaua. V inštrukciách, ktoré markíz dostal, bola na dôležitom mieste aj vojenská výchova, to však neznamenalo, že Maximilián Emanuel II. dostal systematickú dôstojnícku výchovu. Kvôli úmrtiu jeho otca štúdiom nemohol celkom dokončiť, avšak aj takto získal poznatky z vojenskej histórie, z fortifikačného umenia a z organizácie vojska. Maximilián Emanuel II. sa čulo zaujímal o vojenské záležitosti. Jeden z jeho biografov, Marcus Junkelmann, sa domnieval, že v teoretických znalostiach bavorský kurfirst nezaostával za svojimi rovesníkmi v podobnom veku, z ktorých sa neskôr tiež stali vojenský velitelia. Tú poznámku, podľa ktorej vyštudovanie všetkých vetiev vojenského umenia si vyžadovalo usilovnosť, vytrvalosť a sebadisciplínu, teda vlastnosti, ktoré Maximilián Emanuel II. nepoznal, považoval Junkelmann za neoprávnenú. Argumentoval tým, že povinnosťou vojenských veliteľov nebolo poznanie všetkých detailov vojenského umenia, keďže ani najsčítanejší a najskúsenejší velitelia sa pri niektorých vojenských operáciách (ako napr. obliehanie hradu) nemohli zaoberať bez znalostí odborníkov, ktorí sa danou oblasťou špeciálne zaoberali.²⁸

Pre Viedeň však nepredstavoval najväčší problém nedostatok vojenských znalostí alebo neskúsenosť mladého kurfirsta, ale skôr jeho arogancia spojená s ambicióznosťou. To sa ukázalo už v roku 1683. Vojenskú radu kresťanskej armády, chystajúcu sa na oslobodenie Viedne, charakterizovali rivalita, antipatie, diskusie a intrigy v tábore zhromaždených osobností s najvyššími hodnotami (poľský kráľ, kurfirsti, ríšske kniežatá, markgrófi).²⁹ Maximilián Emanuel II. sa vtedy ešte zmieril s tým, aby sa bojov zúčastnil v centre, ktorého veliteľom bol maršal knieža Gregor Fridrich von Waldeck,³⁰ vedúc ľavý stup spoločne s kniežaťom z Bayreuthu a s piatimi bratmi cisárovnej, pochádzajúcej z rodu Wittelsbach.³¹

²² V rokoch 1682 až 1685 sa pomerne často menili majitelia plukov a tým aj ich pomenovanie. Vid'. STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band.* München, 1904. s. 31 – 34., 159., 185., 196.

²³ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band.* München, 1904. s. 196.

²⁴ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band.* München, 1904. s. 204.

²⁵ HÜTTL, L. A török elleni háborúk a Német-római Birodalom szemszögéből. In *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történetész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján.* Szita László. Pécs, 1993. s. 57.

²⁶ HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726.* München, 1976. s. 110.

²⁷ Haus-, Hof- und Staatsarchiv (HHStA) Ka Karton No. 161. Fol. 14 – 21.; HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726.* München, 1976. s. 111.

²⁸ JUNKELMANN, M. *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr.* München, 2000. s. 48 – 49.

²⁹ JUNKELMANN, M. *Kurfürst Max Emanuel von Bayern als Feldherr.* München, 2000. s. 47.

³⁰ *Allgemeine Deutsche Biographie Band 8.* 1878. s. 701 – 709.

³¹ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band.* München, 1904. s. 170 – 176.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben.* Budapest, 2007. s. 146.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök.* Budapest, 2010. s. 401.

Po víťazstve na Kahlenbergu chcel mladík, ktorého Turci nazývali len „modrým kurfirstom“³² viesť už samostatné vojenské operácie. Bádenskému markgrófovi Ľudovítovi a Karolovi Lotrinskému sa však podarilo presvedčiť ho, že vojsko oslabené stratami, chorobami a odtiahnutiami musí zostať pokope. Napokon Maximilián Emanuel II. prekonal svoju urazenosť a odtiahol za spojeneckými oddielmi. Takto sa jeho vojaci, ktorí dorazili do tábora 19. októbra, mohli zúčastniť na úspešnom obliehaní Ostrihomu (19. – 28. októbra 1683).³³

Maximilián Emanuel II. v ďalšom roku už mohol dočasne prebrať pozíciu hlavného veliteľa kresťanskej armády obliehajúcej Budín, keďže Karol Lotrinský ochorel.³⁴ Mladý kurfirst bol presvedčený, že táto pozícia by mala patriť jemu: on bol služobne starším vojvodom vo vojenskej výprave, bol bavorským panovníkom a kurfirstom, kým Karol Lotrinský, ktorý nebol na čele žiadneho štátu, bol iba kniežat'om. Preto jeho najväčšou požiadavkou bolo to, aby mohol byť samostatným veliteľom, pod ktorého by bol zaradený aj knieža Karol. V prospech hlavného veliteľstva Karola Lotrinského hovorili okrem toho, že bol švagrom cisára aj jeho znalosti a skúsenosti. Dobrý vzťah medzi dvoma stranami sa snažili obnoviť cisár Leopold I. a kapucínsky páter Marco d' Aviano.³⁵

Maximilián Emanuel II. sa v roku 1685 pripojil k armáde obliehajúcej Nové Zámky len s oneskorením. Dovtedy viedol bavorské pomocné vojsko maršal Karl von Sereni, ktorému Karol Lotrinský dal za úlohu útok na tzv. Českú baštu. Počas obliehania dorazila do tábora spojencov správa o tom, že osmanské vojsko, vedené uhorským serdarom Šejtánom Ibrahimom pašom, obsadilo Vyšehrad a začalo obliehať aj Ostrihom. Vojenská rada spojeneckých vojsk sa rozhodla, že pôjde oslobodiť pevnosť pri Dunaji, disponujúcu kľúčovou dôležitosťou. Oslobodzujúce vojsko, ktorého ľavé krídlo viedol bavorský kurfirst, 16. augusta dosiahlo víťazstvo nad vojskom serdara pri obci Tát. O tri dni neskôr sa po rozhodujúcom ataku,

³² VARGA, J. J. *A fogyó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 172.

³³ ÖStA KA AFA 1683-10-5; ÖStA KA AFA 1683-10-9; ÖStA KA AFA 1683-10-10; ÖStA KA AFA 1683-10-13; ÖStA KA AFA 1683-10-19; ÖStA KA AFA 1683-10-20.; ÖStA KA AFA 1683-10-21.; STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band*. München, 1904. s. 179 – 181.; SUGÁR, I. *Lehanyatlik a török félhold*. Budapest, 1983. s. 21 – 25.; VARGA, J. J. *A fogyó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 65 – 66.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és Magyarország 1682 – 1684-ben*. Budapest, 2007. s. 206.

³⁴ STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band*. München, 1904. s. 188.; HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 133.

³⁵ HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 133 – 134.

ktorého sa zúčastnili aj bavorskí vojaci, podarilo obsadiť aj pevnosť Nové Zámky.³⁶ Maximilián Emanuel II. sa už nemohol zúčastniť na ďalších vojenských operáciách jeho pluku, keďže po prehovaraní zo strany d' Aviana sa na začiatku septembra vrátil k svojej manželke, k slamenej vdove Márii Antónii Terézii a neskôr 9. októbra manželský pár spoločne vpochodoval do Mníchova.³⁷

Kurfirst počítal s tým, že mu manželstvo otvorí možnosť, aby sa v nasledujúcom roku mohol stať hlavným veliteľom spojeneckej armády na území Uhorska. Cisár však nechcel z tejto pozície odvolať Karola Lotrinského, aby tak uvoľnil miesto mladšiemu a násilnejšiemu konkurentovi. Preto sa zrodilo kompromisné riešenie: pod vedením lotrinského kniežata zostane hlavná armáda, avšak pre Maximiliána Emanuela II. bude zostavená samostatná vojenská jednotka. Tak boli pod jeho velenie zaradené aj cisárske pluky a za jeho námestníka bol vymenovaný bádenský markgróf Ľudovít. Kurfirst nebol úplne spokojný s týmto rozhodnutím, avšak ho napokon prijal. Svojho zámeru, ktorým bolo získanie pozície hlavného veliteľa, sa nevzdal, získal ju však až v roku 1688.³⁸

Môžeme skonštatovať, že kurfirst za účelom získania vojenskej slávy z roka na rok vystavil pomerne početné vojsko. Tieto pomocné oddiely výraznou mierou prispeli k úspechom kresťanskej spojeneckej armády, čo sa Maximilián Emanuel II. snažil využiť tak, že požadoval pre seba najvyššiu vojenskú hodnosť. Verbovanie a vydržiavanie vojska, ako aj zabezpečenie žoldu pre neho, si však vyžadovalo vhodné a pevné finančné pozadie a základy. Ďalej by som chcel krátko predstaviť finančné pozadie postavenia a organizovania bavorského vojska.

Finančné pozadie postavenia bavorského vojska

V zmysle už spomenutej dohody z 26. januára 1683 bavorský kurfirst sľúbil, že do stavu pohotovosti zaradí 8 000 vojakov. Výmenou za to mu cisár ponúkol subsidium, ktoré v mierových časoch malo výšku 250 000 zlatých, avšak počas vojen stúpila táto čiastka na 450 000 zlatých.³⁹ V dohode stanovená suma bola tzv.

³⁶ Vid' poznámku pod čiarou č. 4.

³⁷ HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 138.

³⁸ HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 139 – 141.

³⁹ HÜTTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726*. München, 1976. s. 105 – 107.; HÜTTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688*. Szita László. Pécs, 1989. s. 130 – 131.; HÜTTTL, L. *A török elleni háborúk a Német-római Birodalom szemszögéből. In Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján*. Szita László. Pécs, 1993. s. 57.; ORLOP, N. *Alle Herrscher Bayerns*. München, 2006. s. 385.; VARGA, J. J. *A fogyó félhold árnyékában*. Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 36.; VARGA, J. J. *Válaszúton. Thököly Imre és*

subsídium, ktoré dostal prenajímateľ vojska určitej početnosti za prenájom vojska na určitý čas. Táto suma mala pokryť všetky výdavky vojska. Subsídium predstavovalo veľmi dôležitú súčasť dohôd, v danej dobe dostali toto pomenovanie aj samotné zmluvy. Vďaka tejto štátnej podpore dokázali menšie a stredné krajiny Svätej rímskej ríše nemeckého národa odbremeniť svoj štátny rozpočet. Napr. aj Brandenburské kniežatstvo považovalo za významný zdroj príjmov, že postavené pluky nasadí na vzdialených bojiskách, dúfajúc v štedrú odmenu.⁴⁰ Počas doby „ozbrojenej neutrality“ Ferdinand Maria uhradil veľkú časť vojenských výdavkov z finančnej pomoci, ktorú dostal od francúzskeho panovníka, čoho výsledkom bolo, že svojmu dedičovi zanechal dobre naplnenú pokladnicu vďaka šetrnému a starostlivému spravovaniu financií.⁴¹ Jeho následník v záujme dosiahnutia svojich ambícií a cieľov už ani zďaleka nebol taký obozretný, ani šťastný. Keď totiž v novembri 1684 prostredníctvom vyslancov žiadal Maximilián Emanuel II. od viedenského dvora vyplatenie subsidia vo výške 875 000 zlatých, Dvorská komora nebola v takej situácii, aby vedela zhromaždiť požadovanú sumu, hoci aj samotný Samuel Oppenheimer⁴² sa všemožne snažil, aby peniaze poslali do Mníchova a aby bavorskí vojaci boli vhodne zásobovaní.

Cisársky dvor sa teda snažil znížiť výdavky všetkými možnými spôsobmi. Na jednej strane poslali bezprostredne do Mníchova 280 000 zlatých z Tirolska. Na druhej strane napriek tomu, že v zmluve z roku 1683 sa Leopold I. zaviazal uhradiť aj zásobovanie bavorských jednotiek, výdavky spojené s ubytovaním a prechodom vojsk chcel odpočítať z výšky subsidia. Na tretej strane kurfirstove vojsko po skončení vojenského ťaženia malo odtiahnuť domov, avšak Maximilián Emanuel II. chcel ušetriť svoju krajinu od ťažkostí spojených s vydržiavaním vojska, preto podpísal zmluvu s viedenským dvorom, aby jeho vojaci mohli zostať na území Uhorského kráľovstva do začiatku roku 1685.⁴³ Z tohto dôvodu chcel cisár zadržať

Magyarország 1682 – 1684-ben. Budapest, 2007. s. 72 – 73.; EICKHOFF, E. *Velence, Bécs és a törökök.* Budapest, 2010. s. 376 – 377.

⁴⁰ PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1.* Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 194 – 199.; VARGA, J. J. *A fegyő félhold árnyékában.* Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 36.

⁴¹ HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726.* München, 1976. s. 113.; PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1.* Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 222.; HÜTTL, L. Miksa Emanuel bajor választófejedelem és Magyarország visszafoglalása az oszmánoktól. In *Előadások és tanulmányok a török elleni visszafoglaló háborúk történetéből 1686 – 1688.* Szita László. Pécs, 1989. s. 137.

⁴² SZAKÁLY, F. Oppenheimer Sámuel működése, különös tekintettel magyarországi kihatásaira. In *Magyar – zsidó oklevéltár. XIV. 1742 – 1769.* Scheiber Sándor. Budapest, 1971, s. 31 – 78.

⁴³ ÖStA KA AFA 1685-1-7b; STAUDINGER, K. *Geschichte des kurbayerischen Heeres*

polovicu výšky sumy, figurujúcej v zmluve z roku 1683. Vyslanci bavorského dvora vymenovali všetky možné argumenty, aby dosiahli poslanie celej výšky subsidia. Napokon dostali prísl'ub, že kurfirstovi bude vyplatených 150 000 zlatých. Strana cisára však chcela zo sľúbenej sumy odpočítať 50 000 zlatých, pričom sa odvolávali na to, že v zmluve vyhotovenej 27. novembra spravil dotýčný kancelársky úradník chybu, keďže cisár dal prísl'ub len na zaplatenie 100 000 zlatých. Odvolávali sa na to, že bavorské vojská prišli do tábora obliehajúcich vojsk len s niekoľkotýždňovým oneskorením oproti ich plánovanému príchodu, teda dovtedy z nich cisár nemal nijaký osoh a preto za dané obdobie nepovažoval za potrebné zaplatiť. Obe strany trvali na svojich stanoviskách, takže rokovania sa natiahli. V záujme toho, aby sa bavorský kurfirst aj naďalej angažoval vo vojne na území Uhorska, v roku 1685 a aj okolo Veľkej noci nasledujúceho roku bolo poslaných 50 000 zlatých mníchovskému dvoru. Dlhý viedenského dvora však výraznejšie nepoklesli. V roku 1686 dlhovala Dvorská komora ešte 250 000 zlatých spreď dvoch a 390 000 zlatých z predošlého roku. K tomu sa pridala ešte suma vyjednaná za vydržiavanie bavorských vojakov v období od 1. októbra 1685 do 1. januára 1686, ktorej výška predstavovala ďalších 125 000 zlatých.⁴⁴

Suma subsidia nemohla nijako pokryť všetky výdavky spojené s ambicióznymi plánmi kurfirsta. Bavorsko v rokoch 1683 a 1688 postavilo 30 000 nových vojakov a obetovalo pre vojnu proti Osmanskej ríši približne 15 miliónov zlatých.⁴⁵ Pre porovnanie, ročný rozpočet bavorského štátu predstavoval približne 2 milióny zlatých, k čomu prispievali provinciálne stavy porovnateľne veľkou čiastkou.⁴⁶ Nie je prekvapujúce, že pokladnica naplnená Ferdinandom Maria sa čoskoro vyprázdnila a Maximilián Emanuel II. bol nútený vziať si pôžičky od svojich poddaných a vyrábať zvláštnu daň na kláštory. Výdavky presahujúce príjmy štátu však boli potrebné pre zvyšovanie osobnej slávy a politickej autority kurfirsta.⁴⁷

unter Kurfürst Max II. Emanuel. Geschichte des bayerischen Heeres. II. Band. München, 1904. s. 192 – 194.

⁴⁴ ÖStA KA HKRA 1685 Oktober Expedit No. 31.; HÜTTL, L. *Max Emanuel. Der Blaue Kurfürst 1679 – 1726.* München, 1976. s. 146 – 148.

⁴⁵ PAPKE, G. Von der Miliz zum stehenden Heer. Wehrwesen im Absolutismus. In *Deutsche Militärgeschichte in sechs Bänden 1648 – 1939. Band 1.* Friedrich Forstmeier – Wolfgang von Groote – Othmar Hackl – Hans Meier-Welcker – Manfred Messerschmidt. München, 1983. s. 222.; VARGA, J. J. *A fegyő félhold árnyékában.* Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 175.; HÜTTL, L. A török elleni háborúk a Német-római Birodalom szemszögéből. In *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján.* Szita László. Pécs, 1993. s. 64.

⁴⁶ HÜTTL, L. A török elleni háborúk a Német-római Birodalom szemszögéből. In *Tanulmányok a török hódoltság és a felszabadító háborúk történetéből. A szigetvári történész konferencia előadásai a város és a vár felszabadításának 300. évfordulóján.* Szita László. Pécs, 1993. s. 64.

⁴⁷ VARGA, J. J. *A fegyő félhold árnyékában.* Magyar História sorozat. Budapest, 1986. s. 175.

Zhrnutie

Zhrnutie uvedené môžeme skonštatovať, že obávajúc sa súčasnej expanzie Osmanskej ríše a Francúzskeho kráľovstva mníchovský dvor udržiaval čoraz užšie kontakty s cisárom. Svedčí o tom aj obranné spojenectvo uzavreté 26. januára 1683 a tiež aj manželstvo kurfirsta s Máriou Antóniou Teréziou. Mladý a ambiciózny kurfirst okrem zmeny diplomatického kurzu začal s komplexnou vojenskou reformou v záujme zvyšovania svojej politickej váhy. Počas tejto reformy sa mu podarilo postaviť početné vojsko. Jeho opatrenia boli úspešné, keďže bavorské pomocné oddiely sa vyznamenali pri obliehaní Nových Zámok a Košíc v roku 1685, a tiež v bitke pri obci Tát. Avšak za úspechy a osobnú slávu muselo Bavorsko zaplatiť veľmi vysokú cenu. V rokoch 1683 a 1688 kurfirst postavil do boja 30 000 vojakov a na vojnu minul 15 miliónov zlatých. Táto suma ďaleko prekonalá produkčný potenciál bavorského štátu.

PROTIHABSBURSKÉ POVSTANIA V ROKU 1670 – 1711 V HISTORIOGRAFII

Peter Kónya

KÓNYA, Peter. Anti – Habsburg Uprisings in the Period 1670 – 1711 in Historiography In *Annales historici Presovienses*. ISSN 1336-7528, 2015, vol. 15, no. 2, p. 21-45.

The paper deals with the detailed analysis of older and newer historical literature concerning anti – Habsburg uprisings. The author chronologically presents different approaches used within the framework of historiography development and its schools. He gradually presents works of the most important authors dealing with this issue, extensive editions of sources issued, and syntheses which originated in relation to the selected issues. Their number is, especially since the half of the 19th century up to now, quite high. The author also gives consideration to Slovak historiography in which the selected issue of the anti – Habsburg uprisings is still elaborated insufficiently. The paper represents the fundamental overview of present elaboration of the theme in the central European space with the emphasis on the territory of present Slovakia.

Key words: history, 17th century, 18th century, Anti – Habsburg Uprisings, Historiography.

Protihabsburské povstania od poslednej tretiny 17. storočia, najmä povstanie Františka II. Rákócziho, ale aj ďalšie ozbrojené vystúpenia proti panovníkovi v tej dobe, predstavovali od začiatkov historickej vedy v Uhorsku predmet bádania historikov. Samozrejme, ich prístupy, vedecké postupy a metódy, predmet záujmu a hodnotenia sa v priebehu viac ako polstoročia vyvíjali a neraz zmenili. Už v tom čase pritom záviseli nielen od konfesijného či politického zamerania, no takisto od regionálneho pôvodu a ďalších charakteristík autorov. Od začiatku pritom akýkoľvek vedecký výskum problematiky protihabsburských povstaní silne ovplyvňovala a neraz i deformovala skutočnosť, že od konca 18. storočia boli jedným z pilierov uhorskej národno-stavovskej ideológie a v nasledujúcom storočí potom moderného (uhorského) maďarského nacionalizmu. Aj z tohto dôvodu jednoznačne najväčší záujem témam protihabsburských povstaní venovala a venuje maďarská historická veda.

Pred modernou historickou vedou

Problematika protihabsburských povstaní sa stala predmetom historických diel už čoskoro po ich doznení a prvé práce s touto tematikou písali ich súčasníci, či dokonca priami aktéri. V prvej polovici 18. storočia sa udalostiam povstania Františka II. Rákócziho a predchádzajúcim udalostiam venovali jezuitskí historici. Ich práce sú dynasticky, prohabsbursky zamerané a povstania ako rebelie striktno odmietajú. Z ich radu sa vymyká dielo bývalého piaristického mnícha a neskôr sto-